

Asia: VN/24520/2023

Uuden vammaispalvelulain soveltamisalan tarkentaminen

Lausunnonantajan lausunto

1. Lausunnonantajan organisaatio

Järjestö

2. Pidätkö hallituksen esitysluonnoksen 3 luvussa kerrottuja tavoitteita kannatettavina?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden tulee olla lähtökohta ja perusta lainsäädännön tavoitteiden asettamiselle. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Keskeisiin perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaamiskeinoihin kuuluu muun muassa perusoikeuden käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätäminen. Tämän esityksen täsmennykset sitä vastoin tekevät tyhjäksi erityislain tarkoituksen turvata vammaisille henkilöille välttämättömät palvelut.

Rusetti ry haluaa huomauttaa ristiriidasta, että yhtäältä Suomi on raportoidessaan YK:n vammaisten oikeuksien komitealle korostanut vammaispalvelulain merkitystä sopimuksen mukaisten velvoitteiden toimeenpanossa, ja toisaalta tässä esityksessä on merkittäväällä tavalla sivuutettu vammaissopimuksen periaatteet, vammaisen henkilön määritelmän olennaiset osat, sekä komitean yleiskommenteissaan, etenkin yleiskommentti 5 antama tulkinta henkilökohtaisesta avusta, itsenäisestä elämisestä.

Vammaispalvelulain nojalla järjestettävillä palveluilla tulee ensisijaisesti turvata ja mahdollistaa vammaisten henkilöiden itsenäinen elämä henkilön yksilölliset tarpeet huomioiden. Itsenäinen elämä, yksilölliset tarpeet sekä vammaisen henkilön osallisuuden varmistaminen tulee kirjata tavoitteisiin. Hyvinvointialueiden rahoitukseen liittyvät haasteet eivät voi olla tämän lainsäädännön tavoitteina ja luonnoksesta jää käsitys, että valtio säästää vammaisten henkilöiden perus- ja

ihmisoikeuksien toteutumista olennaisesti turvaavaa lainsäädäntöä perustavanlaatuisella tavalla heikentämällä.

Lisäksi haluamme kiinnittää huomiota, ettei luonnoksessa esitetyissä tavoitteissa ole huomioitu YK:n vammaissopimuksen toimeenpanoa, joka tulee asettaa tavoitteeksi. Yhdistyksemme katsoo, että esitys nyky muodossaan ei anna riittävää suojaa muutosten ei-toivotuilta vaikutuksilta niille vammaisille henkilöille, jotka elävät vammaispalveluiden varassa joko koko elämänsä tai ainakin suuren osan siitä.

3. Päästäänkö esitetyillä muutosehdotuksilla esityksen tavoitteisiin?

ei

Voit halutessasi esittää huomioita:

Yhdistyksen näkemyksen mukaan tavoitteisiin pääseminen vaatisi yhtenäisen ja selkeän lain soveltamisohjeen kaikille hyvinvointialueille ja alueiden tulisi sitoutua noudattamaan niitä. Vammaispalvelulainuudistuksen yhtenä tavoitteena on ollut varmistaa yhtenäinen laintulkinta ja kaikille vammaisille henkilöille yhdenvertaiset palvelut asuinpaikkakunnasta riippumatta ja tämä tavoite ei näillä muutosehdotuksilla täyty. Huomioita tulisi kiinnittää myös syntymästään saakka vammaisten tai työikäisinä vammautuneiden luottamuksen suojaan. Pysyvä vamma ja siihen liittyvät tarpeet eivät arjessa uuden lain tullen muutu miksiäkään, mutta saman asian uudelleen arviointi voi johtaa pahimmassa tapauksessa itsenäisen elämän menettämiseen.

Vakavaa huomiota tulisi kiinnittää niiden vammaisten henkilöiden tilanteeseen, jotka elävät vammaispalvelujen varassa koko elämänsä tai suuren osan siitä. Pysyvistä vammasta johtuvat tarpeet eivät muutu, tai olennaisesti vähene henkilön elämänkaaren aikana. Joihinkin vammoihin sekä sairauden tuomaan toimintarajoitteeseen liittyy normaalia aiemmin ilmaantuva toimintakyvyn heikkeneminen, mitä ei voi pitää ikääntymisestä johtuvana. Tähän hallituksen esitys jättää olennaisen aukon.

Sosiaalihuoltolain sekä vammaispalvelulain suhdetta tulee selkiyttää. Rusetti ry näkee merkittävänä riskinä, että vammaisen henkilö ei saa palveluita, jotka tukevat yksilöllisiä, itsenäistä elämää ja henkilökohtaisia valintoja tukevia palveluita, vaan henkilö ohjataan ensisijaisen lainsäädännön piiriin kuuluviin joustamattomien yleispalveluiden piiriin, koska kirjauksista on poistettu tulkintaa ohjaavat YK vammaissopimuksen periaatteet.

Ensisijaisen lainsäädännön palvelut eivät tue täysimääräisesti vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja omannäköistä elämää esimerkiksi kotihoito vs. henkilökohtainen apu, jotka ovat toisistaan täysin erilaisia palveluita eikä rinnastettavissa toisiinsa. Kotihoito on hoivaa ja huolenpitoa, jonka sisältöön tai toteuttajaan vammaisen henkilö ei voi riittävästi vaikuttaa omien tarpeidensa turvaamiseksi. Henkilökohtainen apu on palvelu, jossa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus toteutuu täysimääräisesti.

Vammaisten naisten valtakunnallisena yhdistyksenä olemme huolissamme vammaisten tyttöjen ja naisten oikeudesta valita häntä avustavan henkilön sopivuus intiimeissä ja sukupuolisensitiivisissä toiminnoissa (wc-käynnit, suihkut, pukeutuminen etc.). Tämä oikeus heikentyy merkittävästi tai poistuu kokonaisuudessaan kotihoidon palvelussa, jossa vammaisen henkilö ei voi valita häntä avustamaan tullutta henkilöä.

4. Ovatko ensisijaisen lainsäädännön mukaisten palvelujen ensisijaisuutta korostavat säännökset mielestänne kannatettavia? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Rusetti ry pitää 2 § kirjausta epäselvänä ja vaikeasti tulkittavana. Pykälän uudessa kirjauksessa korostetaan ensisijaisen lainsäädännön mukaisia palveluita useaan kertaan, joka on osittain vaikeuttaa lain tulkintaa.

Uudessa kirjauksessa vammaispalvelulain soveltamisen osalta puhutaan välttämättömän tuen ja avun tarpeesta, joka poikkeaa henkilön elämänvaiheen tavanomaisesta tarpeesta (2 § 3 mom.). Sen sijaan asiakkaan osallistuminen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti sekä itsenäisen elämän ja osallisuuden toteutuminen on jätetty pois. Kirjaus tässä muodossaan tiukentaa tämän lain nojalla myönnettävien palveluiden myöntämistä sekä ”henkilön elämänvaiheen tavanomainen tarve” on epäselvästi muotoiltu ja vaikuttaa lain tulkintaan sekä soveltamiseen. Tämä kohta tulisi poistaa laista kokonaisuudessaan.

Nykyinen kirjaus antaa hyvinvointialueille oikeuden palvelutarpeen arviointiin ja päättää tarjottavista palveluista. Vammaisen henkilön oikeudet rajoittuvat vain muutoksen hakemiseen. Nykyisessä laissa on merkittävä heikennys vammaisten henkilöiden oikeuksiin vaikuttaa omaan palveluihinsa verrattuna edelliseen lakiin. Nykyisestä laista asiakkaan osallisuus palveluprosessia on jätetty pois. Tämä tulisi palauttaa takaisin lakiin.

5. Onko elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta koskeva säännösehdotus mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §)

ei

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Palveluita arvioidessa tulee huomioida vammaisten henkilöiden yksilölliset tarpeet ja yksilöllinen elämäntilanne. Palvelutarpeenarvioinnissa tulee kuulla ja kuunnella asiakasta ja tunnistaa henkilön tosiasiallinen elämäntilanne. Hyvinvointialue ei voi määrittellä näitä valmiiksi.

Rusetti ry haluaa lisäksi huomauttaa, että yhteiskunnassa eikä lainsäädännössä ei ole tunnistettu tai määritelty ”elämänvaiheessa tavanomaista tarvetta” minkään ihmisryhmän kohdalla, joten tällaisen määritelmän tuominen erityislakiin on erittäin ongelmallista. Tätä näkemystämme tukee Heta-liiton

lausunnossa todettu, johon yhdyimme: ”Ehdotukseen sisältyy kaksi hieman samaa teemaa koskevaa rajausta. 2 § 1 mom. mukaan vammaispalveluja järjestetään niille vammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Toisaalta vammaispalveluja kuuluisi järjestää vain, jos vammaisen henkilön välttämätön avun ja tuen tarve poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve. Nämä saattavat olla käytännön tilanteissa jännitteisessä suhteessa keskenään ja ratkaisu on vaikeaselkoinen.

6. Onko asiakkaan edun ja maksuttomuuden suhdetta koskeva tarkennus mielestänne kannatettava? (Sosiaalihuoltolain 4 §)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Vammaisten henkilöiden palveluiden maksuttomuudelle on erityisiä perusteita. Nimenomaan normaalisuusperiaatteen mukaan vammasta johtuva apu ja tuki ei saa olla maksullista. Maksuttomien vammaispalvelujen tarkoituksena on saattaa vammaisen ihminen yhdenvertaiseen asemaan muiden kanssa yhteiskunnassa.

Jotta vammaiset henkilöt voisivat yhteiskunnassa saavuttaa tosiasiallisen yhdenvertaisuuden ja yhdenvertaiset mahdollisuudet, heidän vammansa tulee ottaa huomioon. On tärkeää huomata, että muodollisesti samanlainen kohtelu vammattomien henkilöiden kanssa saattaa lisätä vammaisten ihmisten tosiasiallista epäyhdenvertaisuutta. Tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi yhteiskunnassa täytyy aktiivisesti tehdä mm. lainsäädännöllisiä toimia vammaisuuden aiheuttamien esteiden poistamiseksi.

Yhdenvertaisuutta tai normaalisuutta ei toteuta se, mikäli koko elämänsä vammaispalveluiden ja esimerkiksi asumisen palveluiden piirissä perusturvan varassa elävä vammaisen ihminen asetetaan samaan asemaan kuin esimerkiksi ikääntynyt ja ikääntymisensä vuoksi palveluita tarvitseva ihminen.

Yhdyimme Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n lausuntoon: ”Se, että maksuttomuutta ei voitaisi jatkossa lainkaan huomioida asiakkaan edun arvioinnissa, tarkoittaisi merkittävää oikeudellista linjanmuutosta, jota ei Tukiliiton näkemyksen mukaan voi perustella yksittäisellä, julkaisemattomalla KHO-ratkaisulla ja jättäen huomiotta esimerkiksi kehitysvammaisten ihmisten asumisen palveluita koskevassa oikeuskäytännössä vakiintuneet oikeusohjeet siitä, että myös taloudellisten näkökulmien tulee saada merkitystä asiakkaan etua arvioitaessa. Jos palveluiden maksullisuudelle / maksuttomuudelle ei anneta merkitystä, on oikeuskäytännössäkin huomioiduin tavoin riskinä, että erityislainsäädäntö menettää merkityksensä, eivätkä sen mukaiset vammaisten henkilöiden oikeudet toteudu. Ehdotettu sääntelyratkaisu veisi pohjan vamman vuoksi välttämättömien palveluiden maksuttomuudelta, joka on ollut vakiintunut periaate Suomen oikeusjärjestelmässä, ja tämä periaate on lähtökohtana myös jo hyväksytyä vammaispalvelulakia koskevassa hallituksen esityksessä 191/2022 vp.

Lisäksi on kyseenalaista, onko YK:n vammaissopimuksen asettamien ihmisoikeusvelvoitteiden sekä lasten osalta YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen, ml. lapsen edun ensisijaisuuden, valossa edes mahdollista hyväksyä säännös, joka kategorisesti kieltäisi palvelun maksullisuuden / maksuttomuuden huomioimisen asiakkaan edun arvioimisessa. Tukiliitto katsoo, että esitys on myös tästä syystä välttämätöntä saattaa eduskunnan perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi, jos se annetaan tällaisena eduskunnalle.”

Vammaisten lasten yhdenvertaisuuden turvaamisen osalta yhdymme myös siihen, mitä Mannerheimin Lastensuojeluliitto tätä esitystä koskevassa lausunnossaan toteaa muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja sen mukaisten velvoitteiden näkökulmasta.

7. Onko asiakasmaksulain säännöksiä täydentävä niin sanottu suojasäännös mielestänne kannatettava? (Vammaispalvelulain 2 §:n 4 ja 5 momentti)

kyllä osin

Voit halutessasi esittää huomioita tai lisätä muutosehdotuksen:

Suojasäännös ei riitä turvaamaan eikä korvaa maksuttomuudesta luopumista.

Rusetti ry yhtyy lisäksi Heta – Henkilökohtaisten Avustajien Työnantajien Liitto ry:n lausuntoon suojasäännöksestä: ” Ajatus säännöksen taustalla on kannatettava, mutta säännös on riittämätön ja liian tulkinnanvarainen turvaamaan sitä, että vammaisen henkilön toimeentulo ja perus- ja ihmisoikeudet eivät vaarantuisi asiakasmaksujen vuoksi. Sote-palvelujen maksuhuojennusten tiedetään toimivan puutteellisesti. Niistä ei välttämättä tiedoteta, eivätkä asiakkaat pääse niitä täysimääräisesti hyödyntämään. Käytännöt ovat usein epäoikeudenmukaisia sellaisille henkilöille, joilla on jonkin verran tuloja ja varoja siten, että he eivät aivan pääse maksuvapautusten piiriin. Säännöksen nimitys suojasäännöksenä ei anna oikeaa kuvaa sen luonteesta, sillä sen toteutuminen käytännössä on hyvin epävarmaa.

Vertailukohtana voidaan käyttää esimerkiksi henkilökohtaista apua. Vaikka henkilökohtainen apu on säädetty maksuttomaksi, on ollut vaikeuksia saada hyvinvointialue vastaamaan kaikista lakisääteisistä kuluista. Avun käyttäjien on saattanut olla pakko esim. maksaa työterveyshuollon kuluja varoista, jotka olisi tarvittu arjen pakollisten asioiden kuten ruoan ja lääkkeiden hankkimiseen. Laillisuusvalvojien useat kannanotot eivät ole auttaneet, ja asia on edelleen yhdenvertaisuusvaltuutetun toimenpiteiden kohteena.

Hyvinvointialueiden säästöpainet vaikuttaisivat todennäköisesti niin, että maksuvapautuksia ei helposti myönnettäisi. On todennäköistä, että suojasäännöstä tultaisiin soveltamaan korkeintaan yksittäisissä ääritapauksissa, joissa asiakkaalla on esimerkiksi juristi vaatimassa asiaa.”

8. Voit halutessasi esittää muita huomioita esityksestä:

Soveltamisalan tarkentaminen oli tarpeellinen uudistus. Kuitenkin uusien kirjauksien myötä lakiin on tullut enemmän tulkinnanvaraisuutta ja epäselvyyttä ja täten se ei anna päätöksentekijöille riittävästi tukea päätöksentekoa varten saati tietoa lain kohderyhmälle eli vammaisille henkilöille hänen oikeuksistaan tai palveluistaan. Esitetyssä kirjauksessa erityisen ongelmalliseksi muodostuu termit ”yksilöllisen edun kannalta sopivat ja riittävät palvelut” ja ”henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve” sekä lain ensisijaisuuden tulkinta sosiaalihuoltolaki vs. vammaispalvelulaki.

Tässä lain uudessa versiossa lisätään harkintamahdollisuuksia olla myöntämättä vammaispalvelulain mukaisia palveluita vammaisille henkilöille, joille ne ovat välttämättömiä. Tämä ei ole perus- ja ihmisoikeusmyönteistä lain valmistelua eikä - laadintaa.

Täckman Anni
Vammaisten naisten valtakunnallinen yhdistys - Rusetti ry